

Ткацтво в селах Бушанської сільської ради (Ямпільський район Вінницької області)

Сіяли коноплі перед Паскою на городі де хороша земля. Казали - "на підметі". "Мама все сіяли, і радком, і так. Загромадили граблями, стерегли від курей".

Час сівби визначали весною, на Явдохи. Як ясно зраня - сіяли зраня. Як під вечір - сіяли з обіду. Ця прикмета не лише до конопель, а й до всіх рослин.

Сіяли густо, щоб гарне - тонке було, густо-густо сіяли, щоб було дрібненьке. "Як рідко посіяти, то буде ломовате, на батогои або нагайки по 2 метри, як пасли колю. Як трахне! Тако робили мотузки".

Вибирали коноплі у червні - липні. Сушили, витирали, в'язали в горстки. "Десять горсток - мандиль: п'ять в дну, а п'ять в іншу сторону в'язали".

На насіння сіяли в кукурудзі. І лишали "ландани" на насіння. Ландан - куц матірки на насіння, а плоскінь вибирали.

"На підметі все підряд вибирали. Сушили в горстках. Потім в руках витирали, або до чогось били і руками витирали решту і в'язали в мандлі і несли в річку мочити. Було по 120 горсток, а в бідні роки 15-20 горсток".

Мочили 7 днів, а як холодно, то і 14 днів. Мочили у тихій воді. Забивали кілки, клали мандлі, прикладали тичками, або камінням. Мандлі у воді розстеляли (попускали перевесло). Йшли дивитися, чи пускає волокно. "Як умокло, то таке стає пушисте. Виполіскували - вимивали горстки. Кидали навіть по воді Потім на берег. Сушили ставлячи в копички. Приїздили підводою і забирали додому".

Вдень кожен горстку розстеляли, сушили. Перевесло піднімали догори, із горстки "робили будку". Висушили і в гарний сонячний день били на бателницю, а то казали "батальня". З побитих стебел витрушували терміття.

Як побили, то скручували волокна в ручайку. їх складали у снопик (15-20 ручайок). Гарного сонячного дня знову розстеляли, сушили і на

терлицю витирали і на дерганку дергали. Відкидали - ділили на краще та гірше.

"У 49-50 роках сіяли коноплі в колгоспі "на Підметах" (урочище за с Дорошівкою - В. К). То бригадир давав копу горсток. Мала здати в колгосп 4 метри валовини. З неї шили для коней опалки" (рептюхи - В. К).

А менша щітка була з щетини. Нею вичісували ручайки і прали нитку 10-ку - гарне. Котре (волокно - В. К.) з корінок (нижня частина конопель - В. К.) - окремо, а котре з головок (верхня частина конопель -В. К.) - окремо. З корінок - на основу, а з головок - на ткання. На валовину гарне. Те що в руках - кукла - найкраще. Миканка - короткі волокна, які висмикували з дерганки. Клоча - волокна ті, що з середини дерганки.

Попід край, як посіяти - коноплі грубші, то і волокна грубші.

Мала металева щітка - також дерганка. Але нею користувались рідко. "А хто хотів гарної кукли, то чесали щіткою з щетини. Казали -"кукли чесати". Ці щітки купляли. Вони обляті смолою".

13-ка дуже густа, робили рідко. Все робили в 12-ку: сорочки, штани спідниці, всьо-всьо. А як попересновують у кліточку, то таке гарне.

Як снувала на снувалку, то щитала пасма. У пасмі - 30 ниток, 10 чисниць. Якщо 10 пар ниток білих, пара чорна і т. д. Так само і ткали - 10 пар білих, 1 пара чорна. З такого полотна шили спідниці у 2 пілки.

Куклу складали з 6 ручайок, як правило 6-8 ручайок, а загалом - хто як хтів. Краї кукли закручували як коси, щоб не розкручувалися. Готову куклу клали в спраток - у софку, скриню - щоб не смітилась і миші гнізда не робили. З миканки кукли менші, а нитка вже грубіла. Нитка з миканки також ішла на основу. З клоча нитки ішли на веретки, мішки, беаги.

Били та чесали коноплі у вересні - жовтні, а прали зимою. Хто бистріше справлявся з роботою, то починав робити. Веретенем прали клоча. Як не було прадки, то прали і кукли і миканку.

Для прядіння потрібна куделя (кужіль - В. К). Вона складалася з двох частин - куделі, на яку навивали куклу, та прасниці - підставки, в яку закріплювали куделю, а одночасно вона слугувала за "ослінчик" на який сідала майстриня. Прадкою прости дуже добре. Прадки в Буші робив Дорош Кость. Помер він у 50-х рр., проживши років з 70.

Для змотування ниток з веретена використовували тальку. Як правило вона мала 8 п'ядей, а в нас була одна - 12, а інша - 14 п'ядей. Як талька у 8-9 п'ядей, то не брали ткати, а як більше, то доплачували, бо більша талька. Верх тальки мав ріжок, а низ перемичку - користку. В'язали нитку з одного боку тальки рахуючи пасма. Як робити валовину, то у 7-8 пасем. Зав'язували нитки біля ріжка з двох боків. Знімали з тальки, утворюючи хрест. Утворювався міток.

Бердо було валовляне, гребінне (на 10, 12 та 13 пасем). Рушникове бердо було у 7 і 12 пасем.

Мітки прали, вибілювали, красили у фабричних барвниках. Кіп'ятили в казані. Додавали солі. Як покрасили, споліскували від солі. Сушили. Змотували.

Вияшки на тринозі, або просто на стовпці - своринь і зверху наохрест дві вияшки, у які клали 4 качки. Міток розв'язували і клали на качки. "З хреста розв'язуют. Розв'язуют і ту нитку, що кончали мотати, або починали. Брали і змотували на качан". В клубок змотували 4 пасмі - півмітка, а ще 4 пасмі - інший клубок. 2 клубки - міток. Як нитка 10-ка то по 5 пасем клубок, а як 12-ка - то по 6 пасем клубок.

Снувалку ставили в хаті, підкладали її знизу і снували. "Кладе дві миски, кидає два клубки. І тоді згори качка. На неї кидає дві нитки. Під качкою брали їх наохрест і снували по кругу. Якщо хотіли знати довжину, то попередньо на тальці в'язали знаки - півмітка. Щоб знати, скільки виткала". Якщо снувала 4 тальки, а з 1 тальки 4 метри, то основа буде 16 м. Внизу снувалки вставляли патичок, який після снування виймали. Основа ставала легшою і тоді нитки збирали в косу, щоб основа не переплелась. Склали, зв'язали і в торбинку.

Перед снуванням нитки попередньо шліхтували. Брали каструлю чи баняк. З житньої муки робили шліхту. Заварювали, щоб було міцне. Як дротики нитки, і туди клали клубки, і снували мокрими нитками.

"А є таке, що напраде пражу, казали "лівка нитка", була погана пряжа. Мама моя ткала з таких ниток. Кільканадцять ниток упало (увірвалось). То їх потрібно завести в ничаниці, в бердо, і зв'язати. Це додаткова і "плакуча" робота. То такі нитки доводилось шліхтувати вже у верстаті".

Посновані пошліхтовані нитки клали до груби і сушили, а коли тепло, то сушили на дворі.

У верстат заправляли 8 тальок. З однієї тальки виходило 2 рушники, а в рушнику 2 метри.

Ткали на кроснах (верстаті). Він складався з двох стегон - рам. Також у верстаті були підніжки, воротило. Як навивали основу, то підкладали вержіки - палички, які тримали основу на воротилі. Основу закладали два чоловіки. Нитки основи попередньо розкладали на ритки, по 3-4 пари ниток в одно вічко (рис. 1). Таким чином, нитки основи проходячи через ритки рівномірно навивались на вал основи.

Навиті нитки пропускали через ничалниці (рис. 2). Вони бувають прості і з очками. Для їх в'язання використовували спеціальну дошку. Ничалниці складали, а за ними паличку в основу, а вона розділяє котра нитка в верх, а котра вниз. Ничалниці прикріплювались до скрипців, які були двох видів - до 4 і 2 підніжок (рис. 3,4).

Ткали "сосонкою". Снували нитки по різному - 4 звідти і 4 звідти і ткали в ряд. Щоб малюнок тканини вийшов "в окружки" потрібно піднімати підряд всі 4 підніжки - 1-2-3-4 і назад 4-3-2-1 і так ткати (рис. 5). Полотно ткали в дві підніжки. Килими забирають (забирання). Рушники ткали під дошку, або перетикали.

Човником пропускали білу нитку (рис. 6), а увесь кольоровий малюнок перебирали циганською голкою. [1]

Стерніцька Г. А. для ткання мала і кросна і верстат. Коли ткати на кроснах, то полотно збирається під грудьми, а коли на верстаті - то під ногами. Узор ткали за допомогою дошки, яка була за бердом. Потрібно було розробити перший ряд малюнка, а потім все йшло як по маслу. Перебирала великою загнутою голкою.

Вдень ніколи не робила. Лише ввечері, щоб ніхто не заважав. За один вечір набирала половину рушника. Як мала час, то за день могла виткати одного або півтора рушника, а як чисті, та і два. З мітка виходило два рушники по 2 м. Міток коштував 3 карбованці. Виткала 20 мітків. 220 см. мотовило. Один міток - два переткані рушники по 210 см.

Рушник перетканий - тканий з кольоровими вузькими смугами - "вишні" + "сливки" + "квіти" (рис. 7, 8 к.). [2]

Візерунки до килимів робили по пам'яті або по ескізах (рис. 9, 10 к. - 12 к.). Набрані нитки основи перебирали човниками. Веретки ткали окружками (візерунок у вигляді ромба - В. К). Окружки виходили

Рис. 1. Яковлюк (ч. Барібан) Н. Т., 1931 р. н., з ритками, с. Буша

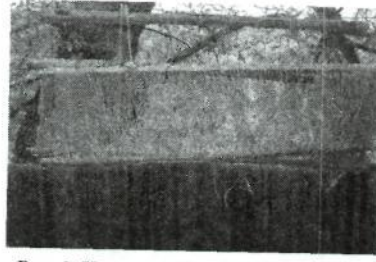

Рис. 2. Ничалниці прості до ткацького верстату Яковлюк (ч. Барібан) Н. Т., 1931 р. н., с. Буша..

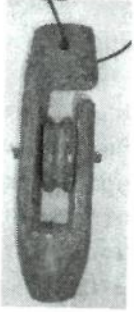

Рис. 3. Скрипці до 2-х підніжок до ткацького верстату Яковлюк (ч. Барібан) Н. Т., 1931 р. н., с. Буша.

Рис. 4. Скрипці до 4-х підніжок до ткацького верстату Яковлюк (ч. Барібан) Н. Т., 1931 р. н., с. Буша.

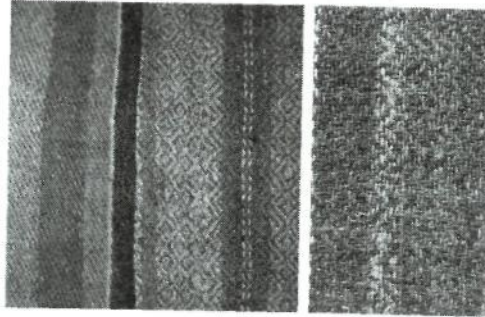

Рис. 5. Фрагменти пілок тканих "батками" і "окружками". 70-ті рр. XX ст. Автор: Мельник (д. Крижевська) Л. К., 1935 р. н., с. Дорошівка.

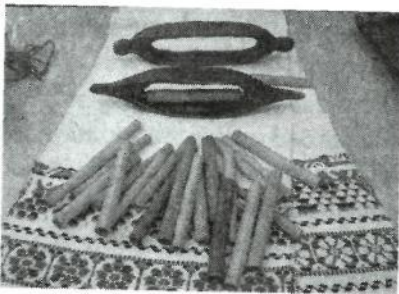

Рис. 6. Човники з цівками до ткацького верстату Яковлюк (ч. Барібан) Н. Т., 1931 р. н., с. Буша..

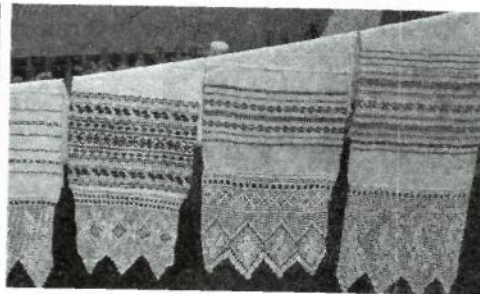

Рис. 7. Рушники забирані і переткані, 70-ті рр. XX ст. Автор: Мельник (д. Крижевська) Л. К., 1935 р. н., с. Дорошівка.

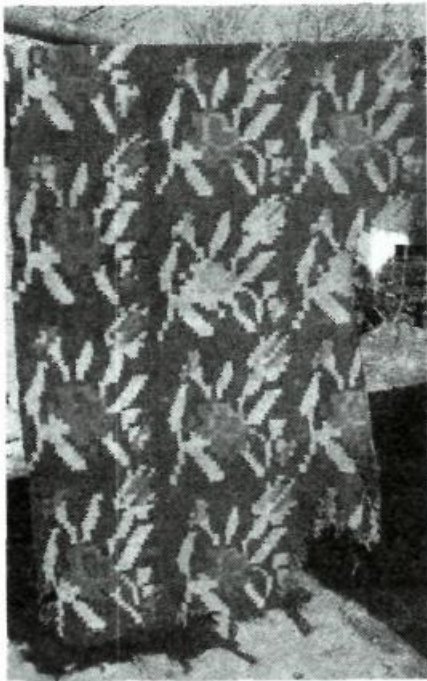

Рис. 9. Килим. Поч. XX ст.
Автор: Наконечна К. А. (бл.
1888–1954), с. Буша.

Рис. 13. Підвіконниці. Друга
половина 50-х рр. XX ст. З ро-
дини Мельник (д. Крижевської)
Л. К., 1935 р. н., с. Дорошівка.

тоді, коли ткали на верстаті у 4 підніжки. Послідовність натискання підніжок - 1 і 3 та 2 і 4 попарно. Рушники були "переткані вишеньками". [3] "Колись мама робила простирало зірочками, а килими квітками. Вовняні килими з квітками мали лише багаті. Також ткали в батку та в батку з квіточками. Підвіконниці в квітках. У дві або чотири ничалниці ткаємо. У дві ничалниці полотно, а в чотири - веретки у 5-6 пасем. Полотно ткали у 6 пасем, рушники у 3 пасмі, на бесаги у 4 пасмі".

Також в Буші ткали вовняне полотно на сукно. "Тримали вівці. На літнього Миколу стригли, парили, прали, скубли і прали веретеном. Полотно вовняне ткали у 7 пасем. Шили чугаї, чугаїнки для дітей, чугаїни для парубків. Сукно не красили. Чугаїни були чорні і коричневі". [4]

Бурлака Ф. М. (пр. 1892-1972) з с Слобода Бушанська виготовляла килими, підвіконня (рис. 13), веретки забирані (квадратиками і пасками, в батку, медівниками, з квітами. Чергувала батки, медівники і квіти)

Верети ткали валовляні в одну пілку. Ними застеляли софи. Веретами, зшитими в дві пілки, застеляли ліжка, або вішали на стіну замість килима. [5]

(Див. іл. на кольоровій вставці, с. 14,15)

МАЙСТРИНІ

Бондар Зіна - ткаля, с Дорошівка. Виготовляла валовляне полотно, ткала бавовняні рушники з нитки № 10. [7]

Борецька Євгена Амбросіївна - ткаля, с. Буша. [8]

Бурлака (д. Мельник) Федора Матвіївна (пр. 1892-1972) - ткаля, килимарниця, с Слобода Бушанська. [5]

Бурлака Софія Полянівна (пр. 1940-2006) - ткаля, с. Буша. [8]

Гикавчук (д. Страхіцька) Олена Оникова (1905-1989) - ткала полотно, рушники, пілки в смужку. [6]

Данилець Зінаїда - ткаля, хутір Держанка (Сливки). [9]

Данилюк Леся - ткаля, с. Буша.

Данилюк Надія - ткаля, с. Буша. [8]

Деменчук Ксеня - ткаля, с. Буша.

Друм Мотрина (бл. 1895-197?) - ткаля, с. Буша. [3]

Захарук Євдокія Федорівна (1901-1987) - ткаля, с. Буша. [8]

Захарчук Килина Яківна (бл. 1882- кінець 60-х рр. ХХ ст.) - ткаля, с. Буша. [12]

Захарчук Марія (бл. 1910-2004). [10]

Захарчук (д. Гончарук) Ганна Захарівна, 22. 12. 1918 р. н., - ткаля, с. Буша (рис. 14 к.). [8]

Зелінська Мотрина Степанівна (1910-2001) - ткаля, с. Буша. [12]

Зелінська Ласовета Іванівна (бл. 1912-199) - ткаля, с. Буша. [3]

Ївкун (д. Гончарук) Марія Леонтіївна (1883-1968), мати Захарчук Г. З. - ткаля, килимарниця, с. Буша. [8]

Козенятко Антоніна Яківна - ткаля, с. Буша.

Крижевська Палагія Павлівна (1905-1976) - ткала килими, с. Буша.

Крижевська Ганна Миколаївна (1941-2006) - ткаля, с Дорошівка. [3]

Крижевська Ганна Никифорівна (бл. 1912-1996) - ткаля, с Дорошівка. [7]

Ларіонова Василина Климівна - ткаля, с. Буша.

Лисецька Євгена Пахомівна, 1929 р. н., - ткаля, с. Буша (рис. 15 к.).

Лубковська Євгенія Максимівна (1926-1997) - ткаля, с. Буша. [3]

Маєвська (д. Яковлюк) Федора Парфенівна - ткаля, хутір Держанка (Сливки). [1]

Мельник (д. Крижевська) Лідія Карпівна, 1935 р. н. - ткаля, с. Дорошівка(рис. 16 к.). [П]

Мельник Лікерія Захарівна - ткаля, с. Буша.

Мержієвська Докія (1904-1998) - ткаля, с. Дорошівка

Мержієвська (д. Стратійчук) Софія Кирилівна - ткаля, с. Дорошівка. [7]

Олійник Євгенька Максимівна (1910-1978/9) - ткаля, с. Буша. [3]

Олійник Марфа Герасівна (1910-1994). [10]

Ошовська Розалія Людвіківна (1898-198?) - ткаля, с. Буша.

Ошовська Любов Карпівна, 1941 р. н., - ткаля, с. Буша (рис. 17 к.)

Пташнік Ксенія Єфремівна - ткаля, с. Буша.

Пташнік Катерина Федотівна (бл. 1908-1998) - ткаля, с. Буша.

Русановська Катерина Григорівна - ткаля, с. Буша.

Симак Федоська Захарівна (1903-1989) - ткаля, с. Буша. [3]

Скорим Ірина (померла до війни) - ткаля, хутір Держанка (Сливки) (матір Лікери і Федори, бабуся Яковлюк Надії Тимофіївни). [1]

Стерніцька (д. Хібовська) Галина Антонівна, 1940 р. н., ткаля, с. Дорошівка. [12]

Фадеева Надія Спиридонівна (1925-2005) - ткаля, с. Дорошівка. Виготовляла переткані рушники та підвіконня. [7]

Федорук Параска Гаврилівна (1918-2003) - ткаля, с. Дорошівка.

Хібовська Катерина Павлівна (1910-1981) - ткаля "забірані" килими, с. Буша. [3]

Цуркан Ксенія Спиридонівна, 1923 р. н. - ткаля, с. Дорошівка. [7]

Яковлюк Лікера Парфенівна (1900-1942) - ткаля, хутір Держанка (Сливки).

Яковлюк (ч. Барібан) Надія Тимофіївна, 12 листопада 1931 р. н, -ткаля, уродженка хутора Держанка (Сливки), з 1985 р. проживала в с. Буша, а з 7 листопада 2007 р. переїхала до дочки в с. Пороги. Майстриня вишивала, ткаля рушники, виплітала до них сітки (в'язала гачком мереживо - В. К.). Виткала понад 100 рушників. Виготовила по 6 подушок для 3 онуків, всіх 18, лише дівчаткам, а хлопцям ні, а також собі одну (рис. 18 к.). [1]

Ясинецька Ганна Федорівна - ткаля, с. Буша. [3]

Ясенецька Настасія - ткаля, с. Буша. [8]

ДЖЕРЕЛА:

1. *Запис* автора 7 жовтня 2007 р. від Яковлюк (ч. Барібан) Надії Тимофіївни, 1931 р. н., жительки с. Буша.
2. *Запис* автора 7 жовтня 2007 р. від Стерницької (д. Хібовська) Галини Антонівни, 1940 р. н., жительки с. Дорошівка.
3. *Запис* автора 6 і 10 жовтня 2007 р. від Лисецької Євгени Пахомівни, 1929 р. н., та Ошовської Любові Карпівни, 1941 р. н., жителів с. Буша.
4. *Запис* автора 10 жовтня 2007 р. від Захарчук (д. Гончарук) Ганни Захарівни, 1918 р. н., жительки с. Буша.
5. *Запис* автора 6 жовтня 2007 р. від Придивус Анастасії Яківни, 1940 р. н., жительки с. Слобода Бушанська.
6. *Запис* автора 5 жовтня 2007 р. від Гикавчука Афанасія Антоновича, 1931 р. н., жителя с. Буша.
7. *Запис* автора 6 жовтня 2007 р. від Мержієвського Олександра Федоровича, 1943 р. н., жителя с. Дорошівка.
8. *Запис* автора 10 жовтня 2007 р. від Захарчук (д. Гончарук) Ганни Захарівни, 1918 р. н., жительки с. Буша.
9. *Запис* автора 9 жовтня 2007 р. від Пташнік (ч. Данилець) Ганни Пилипівни, 1923 р. н., жительки хутора Держанка (Сливки).
10. *Запис* автора 10 жовтня 2007 р. від Олійник Ліди Олександрівни, 1942 р. н., жительки с. Буша.
11. *Запис* автора 7 жовтня 2007 р. від Мельник (д. Крижевська) Лідії Карпівни, 1935 р. н., жительки с. Дорошівка.

До статті Косаківського В.
 "Ткацтво в селах Бушанської сільської ради"

Рис. 8 к. Рушники переткані. Автор: Стерніцька (д. Хібовська) Г. А., 1940 р. н., с. Дорошівка

Рис. 10 к. Килими в інтер'єрі хати Мельник (д. Крижевської) Л. К., 1935 р. н., с. Дорошівка

Рис. 11 к. Насофпик (килим на софту) Автор: Торколаз К. (бл. 1884–1915), с. Буша

Рис. 12 к. Килим. Перша половина XX ст. Придане для Здановської Т. (бл. 1921–1997), с. Буша

Рис. 14 к. Захарчук (д. Гончарук) Г. З., 1918 р. н., з вереткою власної роботи, вигканої "в батку", с. Буша

Рис. 15 к. Лисецька С. П., 1929 р. н., з пілкою на софю. Ткала разом з матір'ю Семак Ф. З. (1903–1989) у середині ХХ ст., с. Буша

Рис. 16 к. Мельник (д. Крижевська) Л. К., 1935 р. н., з рушником власної роботи, с. Дорошівка

Рис. 17 к. Ошовська Л. К., 1941 р. н., з рушником, тканим "вишеньками", с. Буша

Рис. 18 к. Яковлюк (ч. Барібан) Н. Т., 1931 р. н., з тканим рушником власної роботи, с. Буша